

Економічна ситуація в РФ та прогнози щодо її розвитку

Г. Широкий, Н. Гавриленко, центр зовнішньополітичних досліджень НІСД

Проаналізовано наявні індикатори економіки РФ, здійснено оцінку поточної економічної ситуації в РФ та прогнозів щодо її розвитку, а також оцінено рівень залежності економіки РФ від світової економіки.

Висновки

1. Агресивна зовнішня політика російської влади прискорює процес трансформації російської економіки в економіку закритого типу, про що свідчать заходи як фіскальної, так і монетарної політики.
2. Міжнародні фінансові організації, інвестиційні банки та інші інституції прогнозують цьогорічне падіння російського реального ВВП в діапазоні 3,5 %–12,5 % (у 2021 р. – зростання 4,7 %). Це дещо менше, ніж очікували на початку повномасштабної воєнної агресії РФ проти України. Натомість світова економіка демонструватиме зростання, яке, щоправда, уповільниться до 2,9 %–3,2 % (у 2021 р. – 5,7 %).
3. В РФ протягом останніх місяців відбувається вповільнення економічної активності (скорочуються обсяги виробництва, зменшується ділова й інвестиційна активності), яке поки що не призвело до суттєвого зростання рівня безробіття.
4. На тлі війни РФ проти України світова економіка поступово пристосовується до зменшення обсягів імпорту з РФ (насамперед енергоресурсів). РФ утрачає статус надійного експортера товарів і послуг.

Зовнішньоекономічне середовище, що формує економічну ситуацію в РФ

Поточний стан економіки РФ визначається багатьма факторами. Серед них одним з ключових є зовнішнє середовище, оскільки інтеграція російської економіки в глобальну була доволі суттєвою, з високим ступенем відкритості.

Наразі відбувається зворотний процес у загальному напрямі економічного розвитку РФ: зростає рівень міжнародної ізоляції цієї держави в торговельній,

фінансовій, енергетичній, транспортній, технологічній та інших сферах. Її самоізоляція внаслідок застосування контрсанкцій прискорює перехід російської економіки з відкритої у майже закрити систему функціонування.

Під тиском суттєвих фінансових витрат на проведення воєнних дій проти України, унаслідок запровадження міжнародних санкцій, виходу з російського ринку іноземних компаній (понад 1 тис. міжнародних компаній згорнули чи скоротили свою діяльність)¹, впливу навченої робочої сили й капіталу, високої світової інфляції, проблем з постачаннями товарів, спричинених пандемією COVID-19 й уповільненням світової економіки, дедалі чіткіше виявляються ознаки економічного спаду в РФ. Уже досить упевнено саме так можна інтерпретувати її макроекономічні показники.

Оцінка поточної економічної ситуації в РФ та прогнози

За даними Росстату, оприлюдненими 12.08.2022 р., у II кварталі ц. р. відбулося досить різке скорочення реального ВВП РФ на 4 % порівняно з II кварталом 2021 р. – після зростання 3,5 %, яке економіка РФ демонструвала в I кварталі 2022 р.² Проте інформація Росстату, імовірно, неповно демонструє реальний стан, зокрема через прагнення приховати дані щодо функціонування російської економіки.

Загалом поточна економічна ситуація в РФ відзначається негативним внеском у динаміку ВВП таких показників:

- оптовий товарообіг (-15,3 %);
- роздрібний товарообіг (-9,8 %);
- водопостачання, водовідведення, організація збирання й утилізації відходів, діяльність з ліквідації забруднень (-8,9 %);
- пасажирообіг (-5,3 %);
- переробна промисловість (-3,3 %);
- вантажообіг (-2,9 %).

ЦБ РФ 12 серпня 2022 р. опублікував проєкт Основних напрямів єдиної державної грошово-кредитної політики на 2023 р. та на період 2024–2025 рр. За базовим сценарієм у 2024 та 2025 рр. економіка РФ демонструватиме зростання на 1,5 %–2,5 %. Прогнози ЦБ РФ на 2022–2023 рр. залишилися без змін: ВВП скоротиться на 4 %–6 % у 2022 р. та на 1 %–4 % – у 2023 р.³

При цьому інфляція 2022 р. становитиме 12 %–15 %, 2023 р. – 5 %–7 %, протягом 2024–2025 рр. – на рівні 4 %.

¹ Over 1,000 Companies Have Curtailed Operations in Russia—But Some Remain. URL: <https://som.yale.edu/story/2022/over-1000-companies-have-curtailed-operations-russia-some-remain>

² Росстат представляет предварительную оценку ВВП за II квартал 2022 года. URL: <https://rosstat.gov.ru/folder/313/document/177005>

³ Putin's War Sends Russian Economy Back to 2018 in Single Quarter. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-08-11/putin-s-war-hurls-russian-economy-back-four-years-in-one-quarter>

Разом з тим, міжнародні фінансові організації, інвестиційні банки та інші інституції прогнозують падіння реального ВВП РФ 2022 р. в межах 3,5 %–12,5 %, що трохи менше, ніж очікували на початку широкомасштабної воєнної агресії РФ проти України (табл. 1).

Таблиця 1. Прогнози зростання/падіння реального ВВП у 2022 р.

	Світовий банк (червень)	ОЕСР (червень)	МВФ (липень)	JPMorgan (липень)	Goldman Sachs (березень – липень)	Fitch (липень)	ING (серпень)
Світ	2,9 %	3 %	3,2 %	–	3,2 % (січень) ⁴	2,9 % (червень) ⁵	3,1 %
РФ	-8,9 %	-10 %	-6 %	-3,5 %	-10 %	-12,5 %	-8 %

Джерело: МВФ, Світовий банк, ОЕСР, JPMorgan, Goldman Sachs, Fitch, ING.

Згортання економічної активності призводить до зменшення доходів федерального бюджету. Так, у липні 2022 р. проти тогорічного показника доходи зменшилися на 26 % – до 1,76 трлн руб. При цьому скоротилися як нафтогазові (на 23 %), так і ненафтогазові (на 29 %) доходи. Бюджетні витрати в липні, порівняно з аналогічним періодом минулого року, навпаки зросли на 25 %, що призвело до дефіциту розміром майже 900 млрд руб.

В уряді РФ розраховують на те, що за підсумками 2022 р. дефіцит федерального бюджету може становити до 2 % ВВП⁶, а покриватимуть його коштом Фонду національного добробуту, розмір якого на початок липня становив близько 210 млрд дол. США⁷.

Варто відзначити складну ситуацію з виконанням бюджетів суб'єктів РФ. Станом на 01.08.2022 р. майже в усіх регіонах відзначають невиконання бюджетів, за винятком Сахалінської області та Республіки Мордовії⁸.

Окрім того, у червні 2022 р. завдяки жорсткій політиці російської влади зафіксовано зниження інфляції до 15,9 %. Спостерігають певну нерівномірність інфляції в регіонах РФ, яка зменшує реальний дохід споживачів та підіймає вартість ведення бізнесу. Особливо високу інфляцію (17 %–20 %) простежують у деяких суб'єктах Центрального, Північно-Західного, Сибірського та Далекосхідного

⁴ Goldman Sachs Cuts 2022 GDP Forecast to 3.2 % Vs 3.8 % Consensus. URL: <https://money.usnews.com/investing/news/articles/2022-01-31/goldman-sachs-cuts-2022-gdp-forecast-to-3-2-vs-3-8-consensus>

⁵ Global Economic Outlook – June 2022. URL: <https://www.fitchratings.com/research/sovereigns/global-economic-outlook-june-2022-13-06-2022>

⁶ Силуанов: Дефицит бюджета в этом году может составить до 2 % ВВП. URL: <https://rg.ru/2022/06/16/siluanov-deficit-biudzheta-v-etom-godu-mozhet-sostavit-do-2-vvp.html>

⁷ Дефіцит бюджету РФ у липні становив 892 млрд рублів. URL: <https://ua.korrespondent.net/world/4505363-defitsyt-buidzhetu-rf-u-lypni-stanovuyv-892-mlrd-rubliv>

⁸ Див.: URL: <http://da-ta.com.ua>

федеральних округів.

Рівень безробіття – ще один макроекономічний показник, який характеризує стан економіки. За даними Росстату, з початку цього року він знизився з 4,4 % до 3,9 % у червні. Найбільший рівень безробіття зафіксовано в Республіці Інгушетії, Республіці Дагестан, Ненецькому автономному окрузі та в деяких суб'єктах Сибірського й Далекосхідного федеральних округів.

Загострення економічної ситуації змушує уряд РФ та Центробанк РФ коригувати фіскальну та грошово-кредитну політики, про основні заходи яких зазначено в аналітичній записці «Міжнародна оцінка основних показників економіки РФ»⁹.

Нещодавно ЦБ РФ знизив ключову ставку ще на 150 б. п. до 8 %, що зумовлено уповільненням інфляції, зниженням інфляційних настроїв населення та бізнесу, а також падінням попиту на споживчі товари. Водночас зазначено, що ЦБ РФ і далі вестиме політику пом'якшення монетарної політики в II півріччі з можливим зниженням наприкінці року ключової ставки до 6,5 %.

На тлі ситуації на валютних ринках (зміцнення курсу долара США), зменшення російського експорту газу та іншої продукції до ЄС уряд РФ почав проводити політику контрольованого ослаблення курсу рубля – задля збільшення доходів експортерів і, відповідно, надходження до бюджету. Так, відбулася девальвація російського рубля з 51,4 руб. за 1 дол. США (на 30.06.2022) до 60,6 руб. за 1 дол. США (на 12.08.2022)¹⁰.

Російська влада також планує використовувати накопичені долари та євро для закупівлі валют «дружніх» країн, як-от китайський юань, вірменський драм, казахстанський тенге тощо.

Залежність економіки РФ від світової економіки

Декларуючи з 2014 р. активне впровадження політики розвитку внутрішнього виробництва та імпортозаміщення, РФ так і не вдалося подолати високу залежність від світової економіки. Про це свідчать дані Центробанку РФ, згідно з якими 2021 р. 65 % російських компаній все ще потребували імпортих товарів для власного виробництва¹¹.

Міжнародні санкції та експортний контроль обмежують доступ РФ до критично важливих технологій і фінансових ресурсів. З огляду на це, досить показовою є ситуація з імпортом в РФ такої високотехнологічної продукції, як авіоніка, напівпровідники, програмне забезпечення, сучасне обладнання, комплектування тощо, унаслідок чого зазнають утрат провідні сектори економіки, зокрема оборонний та нафтогазовий.

РФ вимушена переходити на використання застарілих технологій – це

⁹ Міжнародна оцінка основних показників економіки рф. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/mizhnarodna-otsinka-osnovnykh-pokaznykiv-ekonomiky-uf>

¹⁰ Обзор USD/RUB. URL: <https://ru.investing.com/currencies/usd-rub>

¹¹ Under the hood of the Russian economy. URL: <https://www.washingtonpost.com/world/2022/05/26/russia-economy-aviation-sanctions-shortages/>

призводить до ще більшого відставання в економічному розвитку від передових країн, які розвиваються, а від розвинутих країн і поготів.

Російська влада значно переоцінила важливість РФ для світової економіки, розпочавши енергетичну війну з ЄС. Євросоюз почав поступово пристосовуватися до викликів у сфері енергетики, пов'язаних зі скороченням імпорту російського природного газу. Так, аналітичний центр Брейгель повідомляє, що РФ уже скоротила частку російського газу на ринку ЄС з 40 % 2021 р. до 20 % у червні 2022 р.¹² Тим часом є висока ймовірність того, що РФ зовсім припинить постачати газ до ЄС. За оцінками Єврокомісії, у разі повного зупинення РФ постачань газу та суворої зими економіка ЄС може втратити до 1,5 % ВВП.

Водночас залежність РФ від імпорту спонукає до його стимулювання (шляхом скасування ввізних мит на критично важливі товари й сировину) та легалізації т. зв. «паралельного імпорту» (увезення до РФ товарів без згоди правовласників). Також передбачено надавати пільгові кредити на закупівлю за кордоном пріоритетних для економіки товарів.

Ураховуючи негативні тенденції розвитку російської економіки, можна очікувати подальше погіршення її стану в II півріччі ц. р. та протягом 2023 р. Економічний спад може надалі прискоритися й поглибитися, коли запрацюють уже запроваджені санкції (насамперед щодо російських енергоносіїв); буде додатково введено в дію цінове обмеження на російську нафту, яку постачатимуть на світові ринки; буде посилено ізоляцію банківської системи та максимально обмежено можливості обходу санкцій.

¹² European Union demand reduction needs to cope with Russian gas cuts. URL: <https://www.bruegel.org/2022/07/european-union-demand-reduction-needs-to-cope-with-russian-gas-cuts>